

# MOBILUSIS SOCIALINIS DARBAS GATVĖJE – GALIMYBĖ SPRĘSTI BENAMYSTĖS PROBLEMĄ

NERINGA GUDĖNAITĖ-MARTINĖLIENĖ,  
JOVITA KNIEŽAITĖ, VIOLETA RADŽIUVIENĖ

KAUNO MIESTO SOCIALINIŲ PASLAUGŲ CENTRO LAIKINO APGYVENDINIMO SKYRIUS

BIRUTĖ MIKULĖNAITĖ

KAUNO MIESTO SOCIALINIŲ PASLAUGŲ CENTRAS

Lietuvoje 2021 m. gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, 1 380 gyventojų buvo benamiai, instituciniuose namuose gyveno 20 007 gyventojai (Oficialiosios statistikos portalas, 2022). Benamių dažniau pastebima didžiuosiuose miestuose nei mažuose miesteliuose. Nors ir plečiamas socialinių paslaugų tinklas, įkurta laikino apnakvydinimo arba apsigyvenimo vietų (nakvynės namų), dalis benamystę patiriančių asmenų vis dar gyvena gatvėje. Kartais jie būna sąmoningai pasirinkę taip daryti, kartais stokojama informacijos apie laikino apsigyvenimo namus, kartais trukdo baimė prašyti pagalbos ir keisti savo situaciją. Sadausko (2010, p. 253) teigimu, „[B]enamiai susiduria su daugybe įvairiausių problemų, todėl ir pagalbos jiems būdai turėtų aprėpti visas problemines sritis. Benamių integracija į visuomenę bus sėkminga tik tada, jei į šią problemą bus žiūrima holistiškai, jei paslaugos bus pritaikytos šių žmonių poreikiams.“

Siekiant pakeisti savo socialinį statusą ir pradėti procesą, kurio metu iš benamio tampama visaverčiu visuomenės nariu, reikalingi aukšto lygio mąstymo, veikimo ir problemų sprendimo bei sprendimų priėmimo įgūdžiai, kurių benamystę patiriantys asmenys dėl alkoholio arba kitų

psichiką veikiančių medžiagų vartojimo, turimos negalios, traumuojančios patirties ir (ar) kitų priežasčių dažnai neturi arba įvardyti turimi įgūdžiai per menki, kad būtų galima sklandžiai vykdyti jų resocializaciją ir reintegraciją į visuomenę. Neretai benamystę patiriantys asmenys neturi reikalingų verbalinių ir neverbalinių įgūdžių, kad galėtų kreiptis ir gauti reikiamos pagalbos (angl. *ability „talk the talk“ and „walk the walk“*) (British Association of Social Workers, 2023).

Pasak mokslininkų Omerov ir kt. (2020), benamystę patiriantys asmenys dažnai turi teikti pirmenybę pagrindinių žmogaus poreikių tenkinimui, pavyzdžiui, pastogės ir maisto paieškai, o ne sveikatos ir (ar) socialinės priežiūros paslaugų gavimui. Taigi, galima teigti, kad benamystę patiriantys asmenys neturi galimybių ieškoti pagalbos savarankiškai, nes jų dėmesys ir turimi ištekliai yra skirti išgyvenimui, todėl būtina, kad kompetencijos turintys darbuotojai suteiktų reikiamos informacijos ir pagalbos.

Kauno miesto socialinių paslaugų centro Laikino apgyvendinimo skyriaus (toliau – Skyrius) darbuotojai, dirbdami socialinį darbą su benamystę patiriančiais asmenimis, taip pat pastebėjo, kad pastarieji dažnai nesikreipia pagalbos dėl įvairių priežasčių: neturi arba turi netikslios informacijos apie teikiamas (galimas gauti) paslaugas, nežino, nuo ko reikia pradėti norint gauti socialines paslaugas, o kartais tiesiog nedrąsu jų kreiptis, prašyti pagalbos.

Stebint tokią situaciją, Kauno miesto socialinių paslaugų centre imta svarstyti, kaip reikėtų keisti socialinį darbą su benamystę patiriančiais asmenimis, kad juos pasiektų reikiama informacija, o socialinės paslaugos taptų prieinamos. Situacijų aptarimas, socialinio darbo praktikos įvertinimas padėjo kilti idėjai, kad dirbant su benamystę patiriančiais asmenimis paslauga turi ateiti pas žmogų. Taip Kauno miesto socialinių paslaugų centre atsirado nauja veikla – potencialių paslaugų gavėjų paieška vykdant mobilųjį socialinį darbą gatvėje su benamystę patiriančiais asmenimis.

Mobilusis socialinis darbas gatvėje – tai įvairi organizuota ir kryptinga socialinė veikla, kurios metu darbuotojai, vykdantys mobilųjį socialinį darbą gatvėje, siekia palaikyti santykius su pavieniais žmonėmis arba jų

grupėmis jų susibūrimo vietose (gatvėse, kiemuose, parkuose, prekybos centruose ir pan.), teikia asmeninę, socialinę pagalbą arba siunčia ir padeda į socialines paslaugas teikiančias institucijas, organizacijas. Kauno mieste mobilųjį socialinį darbą su benamystę patiriančiais asmenimis dirba Kauno miesto socialinių paslaugų centro Laikino apgyvendinimo skyriaus darbuotojai. Šios socialinės veiklos tikslas yra mažinti benamių, gyvenančių viešosiose erdvėse Kauno mieste, socialinę atskirtį, pagerinti jų socialinį funkcionavimą informuojant apie jiems prieinamas viešąsias paslaugas ir įgalinant jomis naudotis. Šiam tikslui siekti buvo numatyti tokie uždaviniai:

- užmegzti kontaktą ir santykį su benamiais;
- nustatyti pagalbos poreikį ir inicijuoti jos teikimą;
- motyvuoti asmenį imtis pokyčio;
- palaikyti benamį ir tarpininkauti, jam atkuriant arba užmezgant ryšius su socialine aplinka, įgalinti naudotis jo poreikius galinčiomis atliepti socialinėmis paslaugomis;
- suteikti benamiams informacijos, inicijuoti pokalbius ir kitas veiklas, padedančias didinti sąmoningumą nusikalstamo elgesio, tabako, alkoholio, narkotinių arba kitų psichotropinių medžiagų vartojimo klausimais;
- tarpininkauti benamiui ir valstybės bei savivaldybių institucijoms, įstaigoms ir (ar) organizacijoms, atstovauti gatvės benamio interesams, sprendžiant klausimus, susijusius su jo gyvenimo kokybės gerinimu.

Minėtame Skyriuje buvo suformuota mobiliojo socialinio darbo gatvėje komanda, kurią sudaro socialiniai darbuotojai, individualios priežiūros darbuotojai ir psichologas. Šios komandos nariai, bendradarbiaudami su Kauno miesto seniūnijų ir kitų institucijų darbuotojais, savo funkcijas vykdo ne tik Skyriaus patalpose, bet plėtoja veiklą ir lankydami žmones, kurie gyvena gatvėje ir nesinaudoja socialinėmis paslaugomis. Gatvėje gyvenantys ir dėl įvairių priežasčių su benamystės problema susidūrę asmenys nėra nematomi, jiems padėti raginami ir visuomenės nariai, savanoriai, kurių pagalba bei pilietiškumas pranešant Skyriaus darbuotojams apie pastogės neturinčius ir vargstančius asmenis gali

padėti sukurti bei išplėtoti socialinės pagalbos sistemą, kuri leis socialinę atskirtį patiriantiems žmonėms sulaukti tikslingos socialinės pagalbos.

Vienas iš darbo gatvėje privalumų tas, kad galima suteikti paslaugas žmonėms, kurių informacija apie teikiamas paslaugas įprastai nepasiekta (Grymonprez, 2019). Vykdydami mobilųjį socialinį darbą gatvėje, šios komandos nariai gali teikti paslaugas paslaugų gavėjų grupei patraukioje vietoje, kurioje jie leidžia daugiausiai laiko. Grymonprezas (2019) teigia, kad benamystę patiriantys asmenys įprastai nėra linkę patys ieškoti nemokamų socialinių paslaugų, neretai nežino, kur galima gauti pagalbos. Dar vieną socialinio darbo gatvėje privalumą išskiria Calvo ir kt. (2018): jie pažymi, kad socialinio darbo gatvėje metu suteikiama galimybė benamystę patiriančiam asmeniui užmegzti patikimą kontaktą su darbuotoju. Atlikto tyrimo (Calvo ir kt., 2018) rezultatai atskleidė, kad socialiniai ryšiai didina benamystę patiriančių asmenų pasitenkinimą gyvenimu bei savivertę. Taip pat užmegztas benamystę patiriančio asmens ir darbuotojo kontaktas turi ir daugiau privalumų. Ha ir kt. (2015), atlikę tyrimą su benamiais asmenimis, nustatė, kad benamystę patiriantis asmuo neretai susiduria su nepagrįstomis baimėmis ir dėl to nesikreipia būtinos pagalbos, kuri galėtų prisidėti prie asmens gerovės. Todėl būtent betarpiškas darbuotojo bendravimas benamiui pažįstamoje vietoje leidžia nuoširdžiai kalbėti apie benamystę patiriančio asmens baimes ir diskusijos metu padėti jas įveikti bei paraginti imtis aktyvių veiksmų siekti pokyčio. Taip pat autoriai (*ibid.*) teigia, kad kai kurie benamiai norėtų gauti socialines paslaugas, tačiau jos gali būti sunkiai pasiekiamos dėl nepatogios lokacijos ir transporto trūkumo. Tad mobiliojo socialinio darbo gatvėje metu benamystę patiriantis asmuo gali tiesiogiai nurodyti, kokios paslaugos jam reikalingos, pavyzdžiui, transporto paslauga iki Skyriaus, ir darbuotojas gali tiesiogiai tarpininkauti organizuojant ir suteikiant šią paslaugą.

Siekiant sklandžiai vykdyti mobilųjį socialinį darbą gatvėje, vadovaujamosi šiais principais:

- pasiekiamumo: darbuotojai, vykdantys mobilųjį socialinį darbą gatvėje, turi būti įvairiais būdais pasiekiami benamiams asmenims tose vietose, kuriose jie įprastai leidžia laiką; viešosiose erdvėse,

įstaigose, partnerių susitikimuose platinami informaciniai lapeliai, kuriuose nurodoma kontaktinė darbuotojų informacija ir siūlomos paslaugos;

- abipusės pagarbos: darbuotojai, vykdydami mobilųjį socialinį darbą gatvėje, turi gerbti benamių pasirinktą gyvenimo būdą, kuris gali skirtis nuo jų gyvenimo būdo;
- poreikius atitinkančios pagalbos teikimo: darbuotojai, vykdydami mobilųjį socialinį darbą gatvėje, informuoja benami apie asmens higienos, medicininės, socialinės, psichologinės arba kitokios pagalbos gavimo galimybes, tačiau pagalba gali būti teikiama tik asmeniui sutikus;
- konfidencialumo: pagalba ir informacija, kurią teikia darbuotojai, vykdydami mobilų socialinį darbą gatvėje, ir asmeninė informacija, kuria su darbuotoju, vykdančiu mobilųjį socialinį darbą gatvėje, dalijasi benamiai, yra neviešinama, neperduodama kitoms institucijoms ir tretiesiems asmenims be benamių sutikimo (išimties gali būti taikomos, kai pavojus gresia benamio arba kitų žmonių sveikatai arba gyvybei);
- savanoriškumo: visi vykdydami mobilųjį socialinį darbą gatvėje benamiams teikiami pasiūlymai (įskaitant bendravimą su darbuotoju, vykdančiu mobilųjį socialinį darbą gatvėje) grindžiami benamių savanoriškumo, t. y. laisvo apsisprendimo, principu;
- aktyvaus įsitraukimo: benamiai įsitraukia į bendrą benamių ir darbuotojų, vykdančių mobilųjį socialinį darbą gatvėje, sprendimų priėmimo procesą – tai yra darbo su benamiais gatvėje būdas ir rezultatas;
- orientavimosi į benamio poreikius: vykdydami mobilųjį socialinį darbą gatvėje, orientuojamasi į benamių poreikius, gyvenimo situaciją ir sąlygas, sprendžiami tie klausimai, kurie domina benami ir yra jam svarbūs;
- bendradarbiavimo: darbuotojas, vykdydamas mobilųjį socialinį darbą gatvėje, skatina įvairių įstaigų tarpinstitucinį bendradarbiavimą;
- santykio kūrimo: vykdydami mobilųjį socialinį darbą gatvėje, kuriami pasitikėjimu grįsti darbuotojo, vykdančio mobilųjį socialinį darbą

gatvėje, ir benamio santykiai. Darbuotojo, dirbančio su benamiais gatvėje, užduotis – užmegzti santykį su benamiu, orientuojantis į jo kasdienybę.

Mobilusis socialinis darbas gatvėje vykdomas trimis socialinio darbo formomis, jas taikant kiekvieną atskirai arba derinant tarpusavyje:

- individualus darbas su benamiu – trumpalaikė arba ilgalaikė pagalba benamiui įvairiose gyvenimo situacijose, siekiant jį pastiprinti ir padėti jam spręsti asmeninius sunkumus;
- darbas su benamių grupėmis atsižvelgiant į jų interesus ir siekiant juos įgalinti;
- darbas su bendruomene – tai kryptinga veikla, kuria siekiama stiprinti bendruomenės narių tarpusavio bendradarbiavimo ryšius sprendžiant benamių problemas.

Kauno mieste mobilusis socialinis darbas gatvėje vykdomas šiais etapais:

- *Teorinis ir praktinis aplinkos tyrinėjimas.* Šis etapas skirtas susipažinti su darbo lauku, konkrečia teritorija, kurioje bus vykdoma veikla, surinkti žinių apie toje teritorijoje pasireiškiančias socialines problemas ir jų priežastis, jau veikiančias socialines institucijas, egzistuojančius išteklius.
- *Benamių situacijos tyrimo etapas.* Šis etapas, užtikrinant jo intensyvumą ir reguliarumą, yra skirtas tiesiogiai stebėti, kaimynystės atmosferai, benamių susibūrimo vietoms išsiaiškinti ir nustatyti, laikui, kuriuo benamiai renkasi konkrečiose vietose, įvardyti.
- *Prisistatymo ir darbuotojo atpažinimo etapas.* Šis etapas skirtas darbuotojams susipažinti su benamiais ir paaiškinti jiems darbuotojo, vykdančio mobilųjį socialinį darbą gatvėje, užduotis.
- *Santykio stiprinimo ir neatidėliotinos pagalbos teikimo etapas.* Šis etapas skirtas abipusiu pasitikėjimu grįstiems benamio ir darbuotojo, vykdančio mobilųjį socialinį darbą gatvėje, santykiams sukurti, neatidėliotinai pagalbai suteikti.
- *Palaikymo ir intervencijos etapas.* Šis etapas skirtas darbuotojui tikslingai veikti: vyksta intensyvus individualus darbas, skatinamas benamių ir vietos bendruomenės dialogas, siekiama įgalinti benamių

naudotis įvairiomis savivaldybės teritorijoje teikiamomis paslaugomis.

- *Baigiamasis etapas.* Šis etapas skirtas vykstančiam darbo procesui užbaigti, įvykdytoms veikloms įvertinti, keičiantis darbuotojams – padėti naujiems darbuotojams adaptuotis.

Kauno mieste mobiliojo socialinio darbo gatvėje komandos darbo procesą galima pavaizduoti schema (žr. 1 pav.). Reaguodami į vietos bendruomenės pranešimus arba atsižvelgdami į turimą informaciją apie benamių buvimo arba apsistojimo vietas, mobiliojo socialinio darbo gatvėje komandos nariai vyksta susitikti su benamystę patiriančiais asmenimis, t. y. ne laukia, kol šie asmenys patys kreipsis pagalbos, o vyksta į jų buvimo vietas. Jeigu nuvykus į nurodytą vietą randami asmenys, kurie galbūt patiria benamystę, siekiama su jais užmegzti kontaktą, pasiūlyti galimas paslaugas, pagalbą.



1 PAV. MOBILIOJO SOCIALINIO DARBO GATVĖJE PROCESAS

\* Mobiliojo socialinio darbo gatvėje komandos nariai nuvyksta dar kartą.

Kartais asmeniui būna sudėtinga priimti visą šią informaciją, nes jo gyvenimo būdas jam atrodė pats geriausias ir tinkamiausias. Tokiais atvejais mobilioji komanda susitaria, kad galės benamį aplankyti kitą

kartą. Asmens neradus arba jam atsisakius siūlomų paslaugų, po tam tikro laiko mobiliojo socialinio darbo gatvėje komandos nariai apsilanko dar kartą ir tęsia pradėtą darbą. Pačiam benamystę išgyvenančiam asmeniui leidžiama priimti sprendimus, veikiama jam priimtinu tempu ir stengiamasi nuvesti į saugią aplinką. Darbo patirtis išmokė, kad norint veiksmingo bendradarbiavimo su benamiais reikia daug laiko, kruopštaus darbo, plėtoti pasitikėjimu grįstą santykį, sutelkti dėmesį į jų prioritetus, o ne į tai, kas, darbuotojų nuomone, yra svarbiausia. Gatvėje dirbantys darbuotojai kalbina benamystę išgyvenančius asmenis jiems suprantama kalba, įsiklauso į jų istorijas, parodo jiems rūpestį, tarpininkauja, padeda atkurti arba užmegzti ryšius su socialine aplinka, įvertinę jų poreikius bei gebėjimus įgalina pasinaudoti reikiamomis paslaugomis ir kreiptis dėl laikino apgyvendinimo į socialines paslaugas teikiančią įstaigą. Mobilusis socialinis darbas gatvėje – lyg tiltas tarp benamystę išgyvenančių asmenų ir institucijų, teikiančių pagalbą.

Kauno mieste vykdomas mobilusis socialinis darbas gatvėje pasižymi neabejotinai reikšmingais rezultatais. Vien 2022 m. į potencialių paslaugų gavėjų paiešką mobiliojo socialinio darbo gatvėje komandos nariai vyko 241 kartą. Pagalba ir informacija benamystę patiriantiems asmenims buvo suteikta 89 kartus. Net 53 benamystę patiriantys asmenys, iš kurių 15 – socialinę atskirtį patiriantys asmenys, išdrįso pabandyti gyventi kitaip, keisti gyvenimo būdą. Šiems asmenims nedelsiant buvo organizuojama transporto paslauga ir suteiktas laikinas apnakvydinimas. Dalis į Skyrių atvykusių benamystę patiriančių asmenų, atsižvelgiant į unikalias jų patirtis ir turimas problemas, Skyriaus darbuotojų buvo motyvuojami gydytis turimą priklausomybę nuo alkoholio ir (ar) kitų psichotropinių medžiagų bei vykti į reabilitacijos centrą. Asmeniui sutikus, buvo organizuojamas transportas ir žmogus buvo palydėtas į reabilitacijos centrą, kuriame pradėjo gyventi kitokią – blaivesnę gyvenimą.

Socialinio darbo specialistai mobiliojo socialinio darbo gatvėje metu gali atverti sutiktiems žmonėms naujas galimybes, kad pastarieji galėtų pamatyti save iš teigiamos pusės, pakelti savivertę, užmegzti santykius, skatinančius draugystę, rūpinimąsi ir pagarbą. Darbuotojai, informuodami, konsultuodami ir tarpininkaudami gatvėje gyvenantiems žmonėms,



ragina juos kreiptis į Skyrių bei suteikia galimybių įveikti kliūtis, kurios dažnai trukdo grįžti į visuotinai priimtinas gyvenimo sąlygas. Parodydami gatvėje gyvenančiam žmogui rūpestį, dėmesį, patardami jam kreiptis pagalbos ir tiesiogiai suteikdami informacijos bei reikalingą pagalbą, darbuotojai siekia atkurti socialinės rizikos asmenų, neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, savarankiškumą, prarastus socialinius ryšius ir padėti integruotis į visuomenę. Skyriuje šioms pagalbos besikreipiantiems asmenims suteikiamos tiek bendrosios, t. y. informavimo, konsultavimo, tiek specialiosios (socialinės priežiūros) paslaugos. Skyriaus paslaugų gavėjams suteikiama laikina nakvynė, ugdomi ir palaikomi socialiniai įgūdžiai, suteikiamos kitos būtinos paslaugos.

Mobiliojo socialinio darbo gatvėje rezultatai leidžia teigti, kad ši socialinio darbo forma yra viena iš galimybių spręsti benamystės problemą. Džiaugiamės, kad Kauno mieste mobiliojo socialinio darbo gatvėje komandos nariai jau yra atpažįstami, žinoma apie pagalbą, kurią jie gali suteikti, o benamystėje buvę asmenys, pakeitę gyvenimo būdą, tampa puikiu pavyzdžiu benamystę patiriantiems asmenims, kad, priėmus siūlomą pagalbą, gyvenimo pokyčiai įmanomi.

## LITERATŪRA

1. British Association of Social Workers (2023). Social work and homelessness. *Professional Social Work*, February 13. <https://new.basw.co.uk/about-social-work/psw-magazine/articles/social-work-and-homelessness>
2. Calvo, F., Carbonell, X., Turró, O., ir Giralt, C. (2018). Connected in the street: The relation between online social networks, self-esteem and satisfaction with life among individuals experiencing homelessness. *Aloma*, 31(1), 21–28. doi:10.51698/aloma.2018.36.1.21-28
3. Grymonprez, H. (2019). *Reaching out to homeless individuals as a practice of accessibility: The question for the social in social work?* (Doctoral dissertation, Ghent University). <http://hdl.handle.net/1854/LU-8629043>
4. Ha, Y., Narendorf, S. C., Santa Maria, D., ir Bezette-Flores, N. (2015). Barriers and facilitators to shelter utilization among homeless young adults. *Evaluation and Program Planning*, 53, 25–33. doi:10.1016/j.evalprogplan.2015.07.001

5. Oficialiosios statistikos portalas (2022). 2021 m. Gyventojų ir būstų surašymas: gyventojai gyvenamosiose vietovėse. In *Oficialiosios statistikos portalas*. Žiūrėta 2023 m. birželio 6 d. <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=9619298>
6. Omerov, P., Craftman, Å. G., Mattsson, E., ir Klarare, A. (2020). Homeless persons' experiences of health- and social care: A systematic integrative review. *Health & Social Care in the Community*, 28(1), 1–11. doi:10.1111/hsc.12857
7. Sadauskas, J. (2010). Socialinis darbas su benamiais. In R. Šinkūnienė (sud.), *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai: vadovėlis* (p. 244–256). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.